

Tímár Máté: Breton rapszódia

Jaj, de nehezen találtalak meg, Pista s most is Te ereszkedtél alá hozzám a léttelenségből, azon az álomhídon, aminek sem a tagadás, sem a minden rejtvényeket megfejtő hit nem tudta még anyakönyvezni a nevét. Ami van mégis, túl az életen és halálon. Van, letagadhatatlanul. Még akkor is, ha egyesek a nyúlt idegek csalfa játékának, mások káprázatnak, sokan látomássá légiesített gondolatnak ítélik. A gyepesfenekű mindent tagadókról nem is szólva.

Különben hogy eshetett volna meg vélem, hogy ötödik gimnazista koromban, amikor egyik tanárommal a Berettyóban fürödtem, s lerántott az örvény, szüleimet, testvéreimet »láttam« ravatalom körül, sírva, s ez oly erőt adott, ami fellabdázott a víz fölé. Miként hallhattam volna másképpen az utolsó útra Édesanyám segélykérő feljajdulását, korareggeli órán, Budapesten, onnan az endrődi faluszélről, ahol élt, s tucatnyi kérdezősködéssel hitelesítettem abban az órában, feltehetően pillanatban is, amikor a szíve utószor dobbant?

De ha mindez egymást kiegészítve sem elegendő példázat arra, aminek kifejező nevet adni magam sem tudok, hát reád kell hivatkoznom. Testvér, harminchat esztendővel testi találkozásunk után, s illendően elsiratnom, ezer kilométerekre hazulról, itt Bretagne-ban, a keltavérű franciák földjén, hogy nyerve el végre érdemelt tisztességét a holt, tegye tisztába lélekbeli számadását az élő...

Fekszem Dol-de-Bretagne-ban, a Hotel Britany padlásszobájában. Mellettem békességes álmát alussza feleségem, s a szomszéd szobából áthallatszódik német barátom, Clemens jótét horkolása is, akinek ezt a szép, költséges francia barangolást köszönhetem. Helyre akarta tenni tudatlanságomat s átszabni nyilvánvaló elfogultságaimat, ezért Volkswagenjébe ültetett, holnap lesz egy hete, és idáig fuvarozott, a La Manche partjáig, eleven, emberszabású franciákat látni. Igazolással szolgáljon, már Szibériában is szerette őket, nemcsak most, amikor a Közös Piac azonos gyékényén árulnak. Túl rajnavidéki, és katolikus volt ahhoz, hogy elkábítsa Hitler, s lírikus hajlandóságú a gallok könnyedsége iránt. » Párizsba nem megyünk – mondta indulás előtt –, a ti Budapestetek is van olyan turistakirakat, s ami mögötte van, azt olvasmányaidból ismered. A vidéki francia, a paraszt, vagy citoyen, pedig olyan, se rosszabb, se jobb, mint az átlagmagyar, és a német Bürger. Csak a szokásai, indulatai mások s a föld, ahol él. Megismerésre érdemes.« S mostmár én teszem hozzá, Pista, kicsit szégyenkező vallomással, szeretetre is...

A requiemed mondom, gyermekkorom társa. A szívemmel harangozok hozzá. Lassan öregember leszek, csak a Te jussod az örökös ifjúság, s még azt a mentegetőzést is a saját fülembé súgom, hogy nézd el, ha bőbeszédű lennék! A vallomásom, a megnyugvásom sántulna belé, ha tőmondatokba kalodáznám az érzéseimet, éppen most, amikor a hajnali álomlátás-találkozás után, délelőtt megtaláltam a sírod...

Tehát hatodik napja indultunk el Wuppertal-ból, Clemenség vendéglátó házából, s az óta ki tudja hány történelem- boronálta évszázadot vándoroltunk át, előre-hátra, látható és eszmei maradványai nyomán. Mindenre békességes feleletet kerestünk, amit gondolatokká forralt az agyunk, abból a sok belénküpedett nyersanyagból, melyet félévszázad alatt belénpéldázott az élet, ilyen vagy olyan – többnyire olyan – tanítómesterek kézenvezetésével. Sok kozmás galuskát kellett kiköhögnöm, néha majdnem az ádámcsutkámmal együtt. Hiába, no, trianoni nemzedék vagyok, húsz felett csorgatták a tisztább vizet a poharamba – néha, sajnos igencsak mellé -, hát bizony az egyetértést sem adták ingyen. Pedig egyedül viaskodtam. Még a feleségem se állott mellettem. Harmincalatti fényérzékeny lelke mentes volt a Horthy-szagú ráhatásoktól. Néki a Kárpátok alatt s egy trianoni békével később, másik latin nyelv birtokában kellett hazátlannak lennie, cserével viszont beoltották a» nagy rokon «, a térképeket átszabdalo franciák feltétlen tiszteletével. Első perctől németjeinkkel együtt szavazott. Pedig én se nyitogattam a bicskát. Nyilván a

Jean-ok és Charlesok teljesen vétlenek abban, hogy Clemenceau, a Tigris pörköltet akart főzni belőlük, amiért fia egy rosszhírű magyar táncosnőbe szédült. S abban is, hogy egy szomszédos királynő a bojárleányok combtövével támasztott jóhangulatot a »békeszerzők« soraiban, nagyálmú népének »igazsága« mellett. S arról sem tehetnek, hogy a Fekete kolostor szavahihető tanúbizonysága szerint például a Páris-imádó Kuncz Aladárnak a poklok minden kínját kellett kiállnia Noirmoutier-ben, már a »tizenkilences« halálos bűnünk előtt. Hiszen én sem ültettem halálvagonokba senkit, ha le nem is tagadhatom, hogy a szállítókkal egy anyanyelv elrendeltetésében születtem...

Szikráztak, hullámoztak a vélemények a kis Volkswagen pléhskatulyájában, s azután boldog vegyesházasságra léptek. Kuncz Aladár mellé Kisfaludy Sándor fogolysorsa szépült, a Fejedelem franciabarátsága, Ady Párisa, s én sem hallgathattam el azt a Villontól Cocteau-ig végtelen utat, amelynek két oldalán annyi virágot szakítottam. Mire Dour-nál átléptük a francia-belga határt, már azt is csak éppen a kontraszt kedvéért idéztem fel, milyen keserves levelekben írta meg földim, Kiss Sanyi, előbb Algír-ból, majd Vietnamból Etel néneinek, az édesanyjának, mennyit gyötörték, éhezették, amíg belépett az idegenlégióba, hogy végül, valahol Hué táján» hősi halált haljon Franciaországért...«

A rosszízű dolgok kibeszélése önmagában orvosság, Pista. Hátha még a táj is hozzászépiíti az arcát. Franciaország gyönyörű. Nem nyomja agyon, borítja füstbe az ipar, mint Németországot. Itt még mező a mező, erdő az erdő, s néhol egészen otthoni a tanya-gazdálkodás. Még a történelmük sem hivalkodó, pedig a tövében élnek. Az Amiens-i gót katedrális fényes nappal vígan oldalba peselte egy vénember, hogy utána elmondja, mint mentette kincseit a németek elől. St. Valery en Caux-ban, a Hotel de la Porta sörözőjében nem engedtek fizetni néki, amikor kiderült, hogy Clemens is «megszálló» volt, de utána sorra került az is, ki hány »boche«-t küldött a másvilágra. S még Dieppe, a partraszállás városa se úgy kísért, mint Varsó vagy Kijev. Sokkalta inkább a krétafalat nyaldosó Atlanti-óceán ígézetével, melynek partján kedvesebb ma a szolid német, mint a harsány amerikai.

Századokig gyömöszöltek minket a német kultúra bugarába. Ideje lenne már tágabb lyukakat hasítani rajta. De most már elég ebből. Maradhasson ez a vallomás a Te keresésed és megtalálásod rapszodiája, Pista. Elég borzalmas indítás hozzá az, hogy itt kellett belévicsorítanod végső kínodat ebbe a tündérvilágba, termékeny földbe, ahol a szorgalmas bretonok franciául tagadják azt, hogy ők gallok. Inkább csak a díszeket keresem bennük, a tájban rongypokrócos, lágerpriccses ravatalodnak, ha már itt esett »találkozásunk«. Nem, nem igaz az, amit St. Malo szirtfokán, a Grand Bée-n, Chatiaubriand sírja fölött mondtam: »Ilyen altatóan békességes tengerzúgásban még meghalni se lehet rossz. « Nem nekem, mindenképpen Jean Laurenti-nek, a La Raronnerie-i halászvendéglősnek van igaza, aki a repes-nek tisztelt palacsintához ingyen mért félliter Cidre almabort, hamár»megtiszteltük«. »A csecsemő meg a halott mindenhol egy nyelven beszél, barátaim - mondotta koccintás közben -, csak a kettő között megy el az eszünk...«

Dol-de-Bretagne olyan támaszpontunk-forma. Innen, ebből a kopott, Britany nevezetű garniszállóból kalamolunk napközben Normandia és Bretagne térségein. A gazdaasszony már annyira ismer, hogy egyszerűen Mathaisnak és Annick-nak szólít, miközben Clemenség úr és úrnő maradtak. Férje, a szakács Puskás Öcsit emlegetve érdeklődik főztjének milyensége felől. S talán ez is oka, Pista, hogy úgy elengedjük magunkat, mint a galambok, ha csak úgy saját gyönyörűségükre, szárnycsapások nélkül lebegnek a langyos szellő hátán. A vacsora s a hígfröccsös esti beszélgetések után még külön, idefenn a szobában is rendberázzuk a napot. Anikó kiállítás rendez az ágyakon frissen szerzett képeslapjaiból, felidézve a valóságukat is. Én a gyufásdoboz, cigarettapakli oldaláról naplomba rögzítem hevenyészett feljegyzéseimet, mielőtt elfelejteném. S közben beszélgettünk.»Ugyan mit csinálhat most Áronka meg Illéske édesanyáméknál, Háromszékben?«- méláz feleségem a fiainál a Szent Mihály Apátság panorámaképe felett. »Bizonyára alszanak« - feleltem. - »De, mondd, miért kérdezte

háromszor is az a Plage-du Verger-i halsütögető, hogy magyarok vagyunk-e? Engem Clémens elszólított onnan, nem halottam a végét.«Azért, mert egy lágerben volt jónéhány magyarral, nem is messzire innét.» »Dehiszen francia!« »Igen, igen, de együttműködött a németekkel. Ma is tudja még, hogy kenyér, Pista bácsi, Jóska. A káromkodásait nem is idézem... Frau Müller többet tud felőle mondani, mert ő külön is beszélgetett vele a láger, meg valami temető felől...«

Ez a beszélgetés például ugyancsak tegnap este történt, a utána találkoztam veled az álomlátás jóvoltából, pontosan abban a testi mezben, mint utószor, harminchat esztendő előtt...

Megállottál előttem jegenyekarcú ölesen, sötétkék ruhában, tükrösszárú csizmában, és ezt mondtad enyhe szemrehányással: »Bizony jól elfelejtettél, testvér, pedig számos esztendőig egy ágyban aludtunk. « »Érkezésem se nagyon volt reá, Pista –mentegétőztem, - Én is bevonultam, megjártam a frontokat, sebesültem, négy év aszaltam a jeget Szibériában, s utána is még több mint tízszer újrázódtak az évszakok, mire úgy-ahogy önmagamnak kereshettem az útirányt. De azért kérdezősködtem. Viki mondta, a nővéred, hogy odamaradtál a háborúban. Dénes, a fia írt a Vöröskeresztnek is, s a válasz szerint valahol Franciaországban tűnt el a nyomod. Mit tehettem mindezek után?« »Meghúzzátok-e értem a lélekváltság harangot? « »Úgy gondolom, Pista... Otthon is nagy rendeket suhintott a Kaszás... Eltávozott Édesapám, Édesanyám, Vikitek, Bálint, a bátyád is... Dénes más vidékre költözött, nemigen találnék olyan valakit, akitől megkérdezhetném... De bizonyára csendítettek, s ha most hazamegyek még egyszer meghúzzatom...« »Hát akkor jó...« Hosszasan néztél, szomorú két szemed bogara a lételenség iker-tavában úszott, én pedig tehetetlenségemben sírtam...

Pedig általában nem szokásom. Álmodozó fajta vagyok, úgy birkozom le a csalóka reményt, ami mindenkor többet ígér, mint ad. Ezért gyakorta külön útra tér az agyam, ha vízszintbe tehetetlenül a test. Folytatja a nappalít, idézi a tegnapiakat, a holnapokat, olykor összegubancolva az egészet. Feltálat asszonyi testeket, novellákat, regényfejezeteket kerekít, de csak egészen ritkán téved a bánat ösvényére... Tegnap azonban, a hajnali semmibetűnése után sírtam... Sok régi vétkecském felszakadt bennem, megborzongtam a sorsváltás lehetőségének ítélőszéke előtt, és ez könnyekig gyötört... Még a feleségem, Anikó is felébredt... »Mi van veled?«- kérdezte. »Semmi, semmi, csak álmodtam! « S boldog voltam, hogy hétalvóságának kegyéből nem kérdezett többet. Engedett a sorsodat, a sorsunkat újraölelni, ami végül is – mert gondolom, egy-egy nyúlfarknyit szundítottam is közben, - olyanra sikeredett, mint manapság a modernnek kikiáltott, jócskán vázlatos filmek. Azoknak, akiket sztorijukkal, rokoni sorsuknál fogva magukhoz nem fűznek, keveset mondanak, hanem azokat, akik azonosulni tudnak tükörbe nézetik, egészen a belekábulásig... Akárcsak az élet...

Édesanyád, Mari néném, édesapám húga volt az én szenteltvízről való keresztanyám. Magas, sovány asszony volt. Indulatában, vagy ritka örömében dadogott, s érdekesen ez az egy megmaradt bennem, habár különben kevés emléket hordozok felőle. Azt mondják olyigen szerette Óvári Matyi bácsit, hogy szinte vénlánynak maradt érette, s más választása nem lévén, szülői kényszerből ment volna hozzá a két gyermekkel özvegy édesapádhoz Szanitéc Gerlicze sógorhoz, akit más nevezettel Gerinces Gerlicze Istvánnak neveztek. Reá is csak úgy vélekedek, hogy egyszer nálunk járatotkor beléttaszítottalak a kútgödör pocsolyába, amiért bepanaszoltál. Szepegve állottam előtte, de ő csupán egy játékbarackot nyomott a fejemre, s téged ezzel a rigmussal vigasztalt mosdatás közben: »Ista, Pista, ha megmosdik, tiszta! «Másodjára már a koporsóban láttam, szőrösen, sarkigtárt szájjal, de elparancsoltak a közeléből, mert tifusz vitt el, a kishugoddal, Margitkával együtt... Így lett keresztanyám a »szegény Mari«, négy saját és két mostoha gyermekkel özvegy, nekem azonban virágos holnapokat jövendölt. Farsangoláskor mesélte, hogy amikor keresztelésem után tisztába tett, s előtte, ahogy szokás, csóré mezítelenül a tenyerébe ültetve felmutatott édesapámnak: »Íme, a fiad« -, hálából a markába pakoltam, míg elfelé olyan szép ívben vizeltem, amilyen a

szivárvány. Szép dicséretéért: »Ne féljél, apró evangélista, létő életedben leganéződ a rosszat, s emelt fővel mehatsz át a hétszínű égi híd alatt... « Őt azonban adóságra vett koporsóban ejtették a föld perselyébe, az árva lelket, alig két évvel a férje után, négy gyermekére hagyatkozva ezt az állapotjelzőt...

Apróka emlékcserépekből ragasztgattam össze ma hajnalban, itt a Hotel Britany padlásszobájában a te sorsodat, Pista, s már az első, ötvenesztendő epizódoknál is a kín borzolta szőröm...

Markolós tél... 1930... tanyai szegénység... aszályal... megkövült társadalmi mozdulatlansággal, amit a rókaelkű » okosok « a világgazdasági válságra kentek... Szüleim az édesanyád, keresztanyám temetéséről jönnek, és te is ott ülsz a szánkó farában, egy nyűtt-szakadt subadarab alatt. » Pista ezután az ikertársad « - mondotta édesapám. «Fogadj el testvéredül! «- kértél te magad is, és én könnyezve elfogadtalak. A gyermeki lélek ösztönösen sejdítette a drámát, amit a felnőttek keserű mondatokba rágtak... A kicsi föld az árvakassza jussa, s a három neveletlen korú gyermek a testvérek gondja... »Bálintot, a legnagyobbat, hiszen már tizenhat éves, elállítjuk cselédnek, Pistát én, Marikát Benjámín öcsém vállalta... Boldogult húgom kívánsága szerint...« Így rágta reá a keserű végezést édesapám a pipaszárára, s ezt, ma sem ítélem másképp, becsülettel teljesítette is, testvér. Élhetvén te se tagadnád... S hogy mégsem sok boldogságod tellett benne, arról se ő tehetett.. A sors, a természet rendjétől elütő állapot, az igazi fészek hiánya, ahová nemcsak jószívvel befogadják, hanem ahová szülik az embergyereket... Nyomorra, bajra, de haza...

S valahol itt a te további sorsodnak kulcsa is...

Bár esztendővel fiatalabb, erősebb, takarosabb, ügyesebb voltál nálam, s nem is csak a portán, az iskolában is. Szavadban kedvesebb, ígéreteidben szilárdabb. Ha szólottál, szájad szegletén apróka gödröcskék rándultak, mint Áron fiamén, ha mosolyog. Mindenki megjegyzett, ha egyszer is szót váltott véled. Kezed nyomán kivirágzott a munka, s mindezek érték a bérüket. Ha a levesünket mérték, még az édesanyám kezében sem billent javamra a kanál. A piacfia hosszúcukor sohase csak engem illetett, s bizony ez néha a kandi irigység csetka-hegedűjét rándította kótára bennem. Meg-megmartalak. Még azt is odamondtam egyszer, hogy a kényelmes nyugvásom felét orozod el a vacokágyon, amin osztoznom kell véled...

De, ugye azért szerettük egymást, Pista?

Hogy az Úristen árnyékában vehettem volna észre napi megaláztatásaidat, amikor talán a tettesei se annak szánták? Hogy a dicséretok saroglyájában mindenkor ott ült a szánalom is: Otthontalan a nyomorú, s más asztalánál eszik, idegen kéz veti ágyát, mire viheti hát? Amikor középiskolába javasoltak, a tanító bácsi éretted is a sarkára állott. Hiába. Édesapám a könnyeidet látva se ígérhetett többet ennyinél: » Most már többet ér a dolga, mint a tartása. Amennyit idegennél keresne, listába rovom. Ha afférol a katonaságtól, lovat, szerszámot veszek néki rajta, a saját vankája mellé felesföldet vállalok, és megházásítom. Ember leszen belőle, ismerem. S hogy tálentuma van? Ennél többet az apja-anyja se tehetné érte, nyújthatna többet, tanító uram, csupáncsak a szeretetéből...«

Pedig ő is szeretett, Pista s nyilván valóra is váltja azt, amit majdnem mentegőzve mondott, hiszen olyan ember volt, aki egyszer kért kölcsön, és kétszer szolgálta vissza. Árvai sorsodon azonban ez sem segített, sőt a kitörni-lázadás csírácskáit dajkálgatta benned...

Csak az a negyvenegy év előtti Mindenszentek napja soha el ne következett volna! Akkor lehet, hogy ma is élnél, s ügyed-igyekezeted jogán az lehetnél, amire önértéked kiválasztott..

Idáig motolláltam kísértő emlékeimet a Dol-de Bretagne-i garniszálló verébfészkes padlása alatt, amikor az ajtónk előtt az urali közös lágert idéző pajkossággal kurjongatni kezdett Clemens: »Erste Batallion essen! Fisch abholen! «Ami nemcsak az jelentette, hogy: Ki kutya a paradicsomkertből; hanem azt is, hogy negyedre reggeli, félre indulás, s előtte

durcás Csipkerózsikámat is fel kell ébreszteni. Beleizzadtam, mire sikerült. Fészkére lelt a reggeli is. Hanem iramodhatott a derék kis Volkswagen, kiinalhattunk a városból, faggathattak útitársaim magambafordulásom oka-mibenléte felől, én bizony egyfolytában tenálad időztem, Pista. Nézni ugyan néztem, de látni, alig láttam...

Pedig lett volna méltó térség hozzá, hogy gondolatokat ébresztve körbepillangózhasson tekintetem a dűsfűvű réteken, ahol drótsövények közé kicsapott fekete-fehér tehének legeltek. Megcsodálhattam volna az apró falvacskák tanyamódra szertehintett házait, melyeknek nádtetejét a gerincen végigfutó virágosládák szegték. Odatelepedhettem volna a kisüzemi krumplikombájn kezelője mellé, vagy a parányka, patikatiszta kávéházacskák gyermekjátéknyi teraszaira. Miközben Pontorsannál, a Couesnon folyócska felett átléptük a két valaha önálló, büszke tartomány, Bretagne és Normandia határát. Még Frau Müller és Clemens kedvemet kereső ugrasztása s Anikóm gyakori oldalbabökönyöklése se térített el tőled, hiszen ha vízbe vetik a követ, gyűrűzését megállapítani semmiképp sem lehet...

Halottak napjára látogattam haza először a gimnáziumból – 1938-at írtak -, életem első pantallója térdig kastos lett a felázott dűlőutak sarától, de a fejemen oly büszkén igazgattam a zöld-bíbor diáksapkát mégis, mintha felhőről lépkedtem volna. Pedig nem is a fennhéjázás riszálta, inkább az elrejtethetlen öröm. Ritka dolog volt akkortájt, ha a magamfajta tanulhatott, s bár félbe-szerbe máris Veres Péterék kisinaskája voltam, egy kicsit el is különített előző életemtől. Pár hónap alatt más lett a járásom, a mondataim lejtése, megtanultam a » kérem szépen «, » tessék szíves lenni «- féle szokatlanságokat, s nyilván még tehozzád is úgy közeledtem – természetesen változatlan szívvel -, amit megmásulásnak érezhetél irántad. Tizenöt éves korban, a madárfüttyre friss testi éledezés, és lelki átváltozás idején különben is olyan érzékeny az emberfia, mint a délben kibontott filmtekercs. Hátha még az árvaság, a vélt kiszolgáltatottság, az akaratlan irigység, és a csábítás kancsali szavai is a hálótársai...

Délután még a nyomodban jártam, miközben az állatokat etted. Faggattalak, van-e már szeretőd, s bizonyára a magamét is meggyóntam, akit Catullus hatására Lesbyának neveztem. Hanem a vacsorához már hiába kerestünk. S nyom, se hír. Csak hetek múltán tudhattam meg édesapám leveléből, hogy bizony felmondottad az atyafiságot, adjonisten nélkül. Testvérbátyád, aki magáranagy bérletet fogott, addig sugdosott a füledbe: »Gyere, öcsém, nálam mégis más lesz, te leszel a kisebbik gazda«, míg ez a rókamálú csábítás bele nem taszított a világba. Hagytad a bizonyost a bizonytalan káprázatért – méghozzá egyetlen köszönöm nélkül -, ami az első testvéri pofon után még rosszabb lett, mint a régi, s visszafelé elsáncolta az utat. Innen szégyenkezéssel, onnan csalódással. Úgy futott tova öt hosszú esztendő – melyet bátyádtól is elmenekülve idegeneknél cselédkedtél végig -, hogy egyetlenszer se láttalak, sose lépted át szüleim küszöbét, s amikor végülis, harminchat esztendeje lesz ősszel, reáinktártad az ajtót, akkor is az küldhetted, hogy ösztönödbe viszketett a sorsod. Inaszakadtig dolgozva sem tudtad »a kék eget általkiáltani«. Még a tested is árucikknek nézték. Három esztendő alatt rendbetetted egy pisla tótember kétfertályos, gazverte gazdaságát, mert az ígérte, hogy felesbérletbe bírhatod, s akkor meg a ragyavert, csípőficamos leányát is adta volna véle. Hát felmondtál a cselédi sorsnak, de előtte még vágyakoztál néhány emberi szóért...

Mégsem elégia ez a te elsiratásod, Pista, nem is ballada. Inkább rapszódia, melyben a szomorkás emlékezés, a sorstehetlenség mellé az elemi indulat is odakíváncozik...

Már a faluban laktunk 1943-ban, a körgátra s vásártérre könyöklő félházasos utcában, de ezt te nem tudtad. Először a tanyán kerestél, ott, ahová a rongyos subadarab alatt az árvaságodat hoztad. Ifjabbik bátyámék lakták. Éppen totyogott Béla, az elsőszülöttjük. Mint hírelték később, a karodra vetted, megcsókolgattad, és ezt mondottad: »Hej, ha valamikor nekem is ilyen öklelős kis bikabornyúm lehetne! « Mintha érezted volna, hogy maradsz a vággyal. S mégsem azzal maradtál. Mert ha meghunyorítom a szemem, nemcsak az a ma már

harminchat éves Béla, az én harmadik éves Illéském is a te vonásaidat hordozzák, a közös gének csodálatos vándorlása folytán...

Sajnos, azonban, nemcsak az életünket sarkantyúzza a vége felé az idő, mondandómat is a Volkswagen tengelyére tekeredett kilométerek...

Mire útitársaim kimondatlan kanklímax vádjával illetve idáig verejtékeztem a sorsod, Huisnes-Sur-Mer-hez érkeztünk, ahol egy nagy s négy kisebbedő keresztes táblán ezt olvashattam:

Deutsche Kriegstotenstätte

Mont-De-Huisnes

3. km.

Ismét hozzád menekültem az ösztönömbe karmoló sejtés elől...

Bátyámék útbaigazításával megtaláltad a faluszéli házat, begörnyedtél az alacsony utcaajtón, a tornácon a rongyszőnyeghez sűröltad a csizmád talpát, s úgy kopogtattál be a kiskonyhába, ahol éppen ebédhez készülődtünk, mint aki simogatásra, eltaszításra egyaránt készen. Arcod ugyanazt a bizonytalanságot hordozta, mint azon a bizonyos télen, tizenesztendőnek előtte, s még a hangot is megimbolyodott, amikor köszöntél: »Adjon Isten jónapot, és áldja hasznosra a délebédjüket!« Édesanyám aprókat sikoltott, a családfő kezében is megállott a kanál, s én készítettem a szavakat, hátha menteni kellene a hangulatot. Hanem édesapám csak nem hagyta a jussát. »Isten hozott, Pista -, mondta olyan természetesen, mintha páros napja mentél volna el. – Vetkezz hozzá, és részesülj az eledelünkből.« Nem engedte végigdadognod mentegetőzésed, vissza-magyarázkodásod kinnalszült szavait sem. Lezárta ennyivel: »Végre is, eljöttél?« »El, bár el se mentem volna! « »Hát akkor ennyi legyen is elég. Ha mindig hátrafelé sírnánk, előre könnyünk sem maradna. « Pedig tudom, mennyire fájt néki búcsúvétlen távozásod. Napokig alig evett, befelé mérte önmagát, a lehetséges tévedéseit, hibáit, személyed azonban sem szóba nem hozta, sem kárpátátolni nem hagyta. S még most szemtől szembe is inkább a holnapjaid felől kíváncsiskodott. Bejelentésedre, hogy önként ajánlkoztál katonának, megcsóválta a fejét. »Kár volt, fiam. Ezen a bóton csak veszíteni lehet. « »Jövőre úgyis behívnának – magyarázkodtál -, a más kapcájának lenni pedig úgy unom, mintha nyúznák a hátam. Hátha a fegyver alatt viszem valamire. Ha leszerelek, már nem állok cselédnek. Megházasodok, és reátelepedek a talpalatnyi sajátkára. ««Hát, ahogy gondolod, Pista! «Még egy harmadfűves csikót, előhasú üszőt is ígért ehhez a remélt életkezdeshez, csak a szeme árulkodott arról, hogy vékony cérnaszál benne mindezekhez a remény.

Bennem is keserű kételyek riadoztak. Milyen kilátásokkal menekülhetsz a cselédsors elől éppen a hadseregbe s a doni mézárszék után?! D azért mégis nagyon szépre sikeredett az a délután. Elrendezett valamit, s hogy mennyire, azt sorozatos levélváltások tanúsították, meg a csomagok, melyek előbb a köztüzérnek, az örvezetőnek, majd a tizedesnek, de mindenkor Gerlicze Istvánnak mentek, amíg mehettek. Kedves válaszokért, mindenkor onnét, ahol szakadt a part...

Óriási szitát tart a kezében a sors, Pista, s homokot szitál belőle, a feledés porát, Behinti véle a tegnapiakat, s legfeljebb az emlékezés ró rá néhanapján olyan arabeszkeket, mint a madarak lábnyoma a vízparti fövényen. De az ő pályvalancát már a véletlenség ingatja, hol a megkísérlő álomlátás köntösében, hol az önmagunkban való alámerülés ritka alkalmában...

Ahogy a mi esetünkben is történt...

Huisnes-Sur-Mer után lassított a Volkswagen, mintha valami megfoghatatlan tartóztatta volna. Előbb a szépség, s utána a dráma...

A nyugati látóhatár közepén, a végtelenbe hullámzó óceán százárnyalatú kékségének előterében úgy nyújtózkodott belé az irgalmatlanul magas ég öblébe a Mont-St.Michel szigetére épült Szent Mihály apátság sokszázados román-gót épületegyüttese, mint valami tündérjelentés. Mérföldekkel visszább tanyás, zöldmezős erőritkások félkaréjában körkörös

építmény, angolpázsitos udvarán óriási kereszttel: 11 956 német, magyar s másfajtajú háborús áldozat, katona, hadifogoly, lágercivil közös síremléke...

Körbeindulok a földszinti-emeleti körfolyosón, s meg-megállok egy-egy névtáblás csontfülke előtt. Itt már végetért rangsor, az »übermenschli elrendeltetés«, minden... Ahogy a közeli gesztenyefa a vadgalambja is közös nyelven» kesereg« felettük..

Josef Both, 1920-44... Karl Steingrűben, 1918-45... Ivan Bender, 1924-44... Tóthmihály János, 1910-45... Répási Gyula... Vincze István... és Gerlicze István tizedes, 1923-45... Pista!!!

Egy árva szót sem tudtam kinyögni, testvér. Ölni szerettem volna, legalább egyet a háborúra totózók közül...

Felettem pacsirta énekelt. Ugyanúgy, min otthon. A holtak árkádjaival bekerített körudvar angolpázsitján berregő motoros masinával kaszálta a német kertész. A kapuboltozat alól népviseletes breton újházaspár érkezett, hogy a menyasszonyi csokrot odahelyezze az óriási kereszt tövébe. »Ez már olyan népszokás – mondja a kertész. – Halottak napján gyertyát is gyűjtanak. Akinek távoli halottja van, mondjuk Algírban vagy Vietnamban, az örökbefogad egy-egy sírt... Bezzeg a lágemben... De hát lassacskán majd csak észretérünk...«

Míndez azonban gyatra vigasztalás, Pista. Ahogy az is, amint most itt Dol-de-Bretagne-i Hotel Britany nyekergő ágyán igyekszem tovább ábrándozni a sorsod, arra az esetre, ha életben maradtál volna... Mert igaz ugyan, hogy tehetséged szerint bármi lehetett volna belőled, a szövetkezeti elnöktől, agronómustól a miniszterig, sőt a mondvacsinált perek mártírjáig, de végül mégiscsak egy névtábla maradt belőled a Mont-De-Huisnes-i temetőben...

Nyugodjál békében, Pista. Hullámozza viharrá kioltott indulataidat a közeli tenger. Örökítse időtlenné mosolygásodat a bőkezű atlanti napfény. Hangodat a madarak éneke. Bánatodat a vigasztalan őszi eső szomorú leperdülése. S álmaidat a nászágyakat vető tavaszok. Mert a félelem a háborútól most már végérvényesen énrám maradt, s a nyugtalanság is a végett, hogy nemkívánt örökségként a fiaimra hagyjam... Hej, Pista, Pista...

Dol-de-Bretagne-Wuppertal-Budapest, 1979-80.

Megjelent: Történelmi lecke útközben, Írások Békésből. Békéscsaba.1982. p.121-136.